

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/102/78-83>

Afərim Həməzəyeva
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
afa.hamzayeva @gmail.com

AVROPA İNSAN HÜQUQLARI MƏHKƏMƏSİNİN QƏRARLARINDA 1950-Cİ İL TARİXLİ AVROPA KONVENSIYASININ "İŞGƏNCƏLƏRİN QADAĞAN EDİLMƏSİ" ADLI 3-CÜ MADDƏSİNİN ŞƏRHİ

Xülasə

İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi üzrə Avropa Konvensiyası işgəncələrin və qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftarın qarşısının alınması üçün yeganə beynəlxalq hüquqi sənəd deyildir. Eyni qadağa BMT-nin 1966-cı il Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktının 7-ci maddəsində, 1984-cü il İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə Konvensiyada da öz əksini tapmışdır. Bundan əlavə, Avropa Şurası 1987-ci ildə qabaqlayıcı 1950-ci il Avropa Konvensiyasının 3-cü maddəsinə əlavə olaraq işgəncənin və qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftarın və ya cəzanın qarşısının alınması haqqında Avropa Konvensiyası qəbul edilmişdir. Bununla belə, 1950-ci il Avropa Konvensiyasının "işgəncə" anlayışının ilk şərhini verdiyini nəzərə alsaq, onun müddələrinin təhlili elmi və praktiki maraq doğurur. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi Konvensiyanın müddələrini Konvensiyanın iştirakçısı olan ölkələrin qanunvericiliyində və milli məhkəmələrinin qərarlarında necə şərh edilməsindən asılı olmayaraq şərh edir, çünki əksər hallarda eyni terminlər müxtəlif mənalara malik olurlar. Avropa İnsan Hüquqları Komissiyası və Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin gördüyü işlər sayəsində 3-cü maddənin mətni hazırda daha dəqiq məna kəsb edir. Aydın olur ki, "qeyri-insani" və ya "ləyaqəti alçaldan" kimi anlayışlar statik olaraq deyil, hazırda qüvvədə olan Avropa dövlət siyasəti standartına uyğun şəkildə şərh edilməlidir. İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi üzrə Avropa Konvensiyasının 3-cü maddəsində qadağan olunmuş pis rəftarın üç növü fərqləndirilir: işgəncə, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza.

***Açar sözlər:** işgəncə, konvensiya, insan hüquqları, zorakılıq, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftarın qadağan edilməsi*

Aferim Hamzayeva
Baku State University
master student
afa.hamzayeva @gmail.com

Interpretation of article 3 "prohibition of torture" of the 1950 European Convention in decisions of the European Court of Human Rights

Abstract

The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is not the only international legal instrument for the prevention of torture and inhuman or degrading treatment. The same prohibition is contained in Article 7 of the UN International Covenant on Civil and Political Rights of 1966, in the UN Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment of 1984. In addition, the Council of Europe in 1987 in preventive In order to supplement Article 3 of the 1950 European Convention, the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment was adopted. However, given that the European Convention of 1950 gave the first interpretation of the concept of "torture", an analysis of its provisions is of scientific and practical interest. The European Court of Human Rights interprets the provisions of the Convention regardless of how

they are interpreted in the legislation and decisions of national courts of the countries party to the Convention since often the same terms have different meanings. Thanks to the work of the European Commission of Human Rights and the European Court of Human Rights, Article 3 has become clearer. It became clear that concepts such as “inhumane” or “degrading” should not be interpreted statically, but following the standard of European public policy currently in force. Article 3 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms distinguishes three types of prohibited ill-treatment: torture, inhuman or degrading treatment or punishment.

Keywords: *prohibition of torture, convention, human rights, violence, inhuman or degrading treatment*

Giriş

İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi üzrə Avropa Konvensiyasının 3-cü maddəsi işgəncə, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəzanı qadağan edir. Orada deyilir ki, “Heç kəs işgəncəyə, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftara və ya cəzaya məruz qala bilməz”. Bu maddə özlüyündə demokratik cəmiyyətin əsas dəyərlərindən birini qoruyur. Terrorizm və ya mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizə kimi ən çətin şəraitdə belə, Konvensiya işgəncə, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəzanı açıq şəkildə qadağan edir. Konvensiyanın və onun Əlavə Protokollarının əksər müddəələrindən fərqli olaraq, 3-cü maddə heç bir istisnaya yol vermir. 1950-ci il Avropa Konvensiyasının 15-ci maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən, 3-cü maddənin müddəələrindən kənara çıxmaq hətta müharibə dövründə və ya xalqın həyatını təhlükə altına alan digər fəvqəladə hallar zamanı da mümkün deyildir. Dövlət orqanlarının 3-cü maddədən kənara çıxmasına, hətta qanunla nəzərdə tutulsa belə, yol verilmir. Konvensiya “qurbanın davranışından asılı olmayaraq işgəncə, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəzanı” qadağan edir. Nəzərə alsaq ki, 3-cü maddədə istifadə olunan anlayışlar qeyri-müəyyən şəkildə ifadə olunub və bizə müfəssəl məlumat vermir: buna baxmayaraq məhkəmə təcrübəsində onların geniş şərhinə rast gəlmək mümkündür, o cümlədən insan ləyaqətinin alçaldılmasının nəinki çox qəddar formaları, həm də bir çox digər az ağır rəftar formaları da buna uyğun olaraq müəyyən edilir (Burkov, 2017: 84). Qeyd edək ki, İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi üzrə Avropa Konvensiyası işgəncələrin və qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftarın qarşısının alınmasına dair yeganə beynəlxalq hüquqi sənəd deyildir. Eyni qadağa BMT-nin 1966-cı il Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktının 7-ci maddəsində, 1984-cü il İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə Konvensiyada öz əksini tapmışdır. Bundan əlavə, Avropa Şurası 1987-ci ildə qabaqlayıcı 1950-ci il Avropa Konvensiyasının 3-cü maddəsinə əlavə olaraq İşgəncənin və qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftarın və ya cəzanın qarşısının alınması haqqında Avropa Konvensiyası qəbul edilmişdir. Bununla belə, 1950-ci il Avropa Konvensiyasının “işgəncə” anlayışının ilk şərhini verdiyini nəzərə alsaq, onun müddəələrinin təhlili elmi və praktiki maraq doğurur (Golovistikova, Grudtsyna, 2019: 87-88).

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi ilk olaraq İrlandiya Böyük Britaniyaya qarşı işində Konvensiyanın 3-cü maddəsinə ətraflı şəkildə təhlil etdi. Pis rəftarın bir növünü işgəncə kimi təsnif etmək üçün Məhkəmə 3-cü maddə ilə bu anlayışla qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar anlayışı arasında müəyyən edilmiş fərqi nəzərə almışdır. Bu işdə Məhkəmə işgəncəni çox ağır və qəddar əzablara səbəb olan qəsdən qeyri-insani rəftar kimi müəyyən etmişdir. Məhkəmənin fikrincə, “işgəncə” anlayışı ilə “qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar” anlayışı arasındakı fərq “əzabın müəyyən edilmiş dərəcəyə çatmasındadır”. İşgəncə pis rəftarın ən ağır formasıdır. Bundan əlavə, işgəncə həmişə qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftardır, qeyri-insani rəftar isə həmişə ləyaqəti alçaldan rəftardır (Gorbachova, 2017: 185-187).

Bu işdə Məhkəmə əvvəlcə vurğuladı ki, ərizəyə Konvensiyanın 3-cü maddəsi kontekstində baxılması üçün əzabın müəyyən minimum şiddət səviyyəsinə çatması lazımdır. Bu minimal qiymətləndirilmə nisbidir və işin bütün hallarından, ilk növbədə fiziki və psixi təsirlərin müddətindən və şiddətindən, müəyyən hallarda isə qurbanın cinsindən, yaşından və ya sağlamlıq vəziyyətindən asılıdır.

İrlandiya Böyük Britaniyaya qarşı işində Britaniya hüquq-mühafizə orqanlarının dindirmə zamanı istifadə etdiyi beş üsul Məhkəmə tərəfindən qeyri-insani rəftar kimi qiymətləndirilib, çünki onlar əhəmiyyətli fiziki və ruhi iztirablara səbəb olub, lakin nəzərdə tutulan intensivliyə və qəddarlığa çatmayıb (Dekhkanova, 2017: 171-174).

Məhkəmədən fərqli olaraq, Avropa İnsan Hüquqları Komissiyası bu üsulları işgəncə hesab edib qərara gəlmişdir ki, onlardan istifadə dindirilənlərin iradəsinə və sərbəstliyinə əsaslı şəkildə təsir etmişdir. Komissiya şəxsin ifadə azadlığını Məhkəmədən daha yüksək qiymətləndirir. Pis rəftardan sisteməlik istifadə adi işgəncələrə xas olan ağır nəticələrə səbəb olmasa belə, işgəncə hesab edilə bilər. Müasir dindirmə üsulları ağır fiziki nəticələrə səbəb olmasa belə onların təsirini adi işgəncə formaları ilə müqayisə etmək olar. Komissiya işgəncəni təkcə fiziki ağrılara deyil, həm də dindirilənlərin və ya məhbusların ifadə azadlığına təsir edən ağır ruhi iztirablara səbəb olan əməl kimi qiymətləndirir. 1984-cü il İşgəncələrə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəzalara qarşı Konvensiyada fiziki və mənəvi işgəncə açıq şəkildə qadağan edilmişdir (Kobzeva, 2017: 68-70).

Bu Konvensiyanın 1-ci maddəsinin 1-ci bəndi işgəncəni bu şəkildə tərif edir: "... Bu Konvensiyanın məqsədləri üçün "işgəncə" termini hər hansı bir şəxsə ondan və ya başqa şəxsdən məlumat almaq, yaxud onun etirafına nail olmaq, onu və ya başqa şəxsi törətdiyi, yaxud törədilməsində şübhələnən hərəkətə görə cəzalandırmaq, həmçinin onu və ya başqa şəxsi qorxutmaq və ya məcbur etmək, yaxud dövlətin vəzifəli şəxsi və ya rəsmi şəxs kimi çıxış edən başqa bir şəxs tərəfindən, yaxud da onların təhriki və ya onların icazəsi, yaxud razılığı ilə hər hansı xarakterli ayrı-seçkiliyə əsaslanan istənilən səbəbə görə qəsdən güclü, fiziki, yaxud mənəvi ağrı və əzab yetirən hərəkətlər deməkdir. Bu anlayışa qanuni sanksiyalar nəticəsində törəyən, bu sanksiyaların ayrılmaz tərkib hissəsi kimi olan, yaxud onların təsadüfən doğurduğu ağrı və əzablar daxil edilmir (Markelova, 2017: 271-276).

Aksoy Türkiyəyə qarşı işdə Məhkəmə demək olar ki, yekdilliklə 3-cü maddənin pozulduğunu (8:1 səs) qənaətinə gəldi və pis rəftarı işgəncə kimi qiymətləndirdi. Ərizəçi, terror fəaliyyətində şübhəli bilinərək həbs edilmiş Türkiyə vətəndaşı cənab Aksoy dindirmə zamanı müxtəlif pis rəftarlardan, o cümlədən "Palestinian hanging" kimi tanınan qeyri-insani rəftardan şikayət etmişdir.

Bu işdə Məhkəmə hesab etdi ki, şəxs sağlam vəziyyətdə polis nəzarətinə götürüldükdə və azad edilərkən bədən xəsarətləri olduqda, dövlət xəsarətlərin səbəbləri ilə bağlı ağlabatan izahat verməyə borcludur; bu tələbin yerinə yetirilməməsi Konvensiyanın 3-cü maddəsinə uyğun olaraq məhkəmə qarşısında açıq şəkildə sual doğurur. Məhkəmənin fikrincə, "Palestinian hanging" kimi rəftar yalnız qəsdən həyata keçirilə bilər. Bu, ərizəçidən etiraf və ya məlumat almaq məqsədi ilə həyata keçirilmişdir Bu rəftarın səbəb olduğu şiddətli ağrıya əlavə olaraq, tibbi dəlillər bunun bir müddət davam edən hər iki əlin iflicinə səbəb olduğunu göstərir. Məhkəmə qərara aldı ki, rəftar o qədər ciddi və qəddar xarakter daşıyır ki, bu, yalnız işgəncə kimi qiymətləndirilə bilər (Nazar'yeva, 2017: 39-40).

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, "işgəncə" anlayışı ilə "qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar" anlayışı arasındakı fərq əzabın müəyyən dərəcəyə çatması faktı ilə müəyyən edilir. İnsan hüquqları standartlarının artması ilə əlaqədar olaraq, Məhkəmə əvvəlki qərarlarında olduğu kimi müəyyən rəftarları qeyri-insani rəftar əvəzinə işgəncə kimi təsnif etməyə hazır olduğunu dəfələrlə bildirmişdir.

Əvvəlcə Konvensiyaya uyğun olaraq səlahiyyətli orqanlar 3-cü maddə üzrə fərdi şikayətlərlə intensiv şəkildə məşğul olurdular. Məsələn, həbs olunmuş şəxslərə qarşı qeyri-insani rəftar, 27 avqust 1992-ci il tarixli Tomasi Fransaya qarşı işində tanınıb və buna uyğun olaraq, Komissiya və Məhkəmə pis rəftar əlamətləri ilə sərbəst buraxılan məhbus ilə bağlı 3-cü maddənin pozulduğunu müəyyən edib. Məhkəmə bu işdə iztirabların şiddətini, xəsarətlərin çoxluğunu qeyd etdi və 3-cü maddənin şəxsin fiziki toxunulmazlığını qoruduğunu xüsusilə vurğuladı (Peshkoska, 2017: 26-31).

28 yanvar 1994-cü il tarixli Hurtado İsveçrəyə qarşı işində uzun müddət pis sanitariya şəraitində və tibbi yardım olmadan saxlanılan şübhəlinin həbsi zamanı qeyri-insani rəftarla bağlı 3-cü maddənin

pozulması aşkar edilmişdir, baxmayaraq ki, bunlar şəxsin zəruri ehtiyaclarını ödəmək ona lazım idi və səlahiyyətli şəxslər qaydalara əməl etməyə borclu idilər.

Selçuk və Əsgər Türkiyəyə qarşı məhkəmə işində də (12/1997/796/998-999) qeyri-insani davranışa rast gəlinmişdir. Qeyd olunan işdə təhlükəsizliyin təmin olunması istiqamətində keçirilən əməliyyatlar zamanı təhlükəsizlik işçiləri tərəfindən yaşlı ərizəçilərin evləri dağıdılmış, onları gözü qarşısında əşyaları məhv edilmişdir. Bu zaman onların təhlükəsizliyi və rifahı nəzərə alınmayaraq mənəvi əzablara düşür edilmişdir. Digər işdə Gafgen Almaniyaya qarşı məhkəmə işində (22978/05, 1 iyun 2010) ərizəçi oğurlanmış olan oğlan uşağının saxlanma yerini demədikdə dözülməz ağrılara məruz qalacağı ilə hədələnməmişdir. Nəhayət AİHM tərəfindən qeyri-insani rəftarın digər formaları da müəyyən edilmişdir. Bunlar homoseksuallara qarşı qəddar rəftar, uşaqların döyülməsi, qadınların cinsi orqanlarının kəsilməsi, evlərin məhv edilməsidir. Bunun əksinə xərçəng xəstəsi olan şəxsə eksperimental sınaqdan keçməmiş dərmandan istifadəyə müraciətə imtina edilməsi qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar kimi qəbul edilməmişdir (9).

Hümmətov Azərbaycana qarşı məhkəmə işində (29.11.2007) təcridxanada müxtəlif növ xəstəliklərin, o cümlədən vərəm xəstəliyinin daşıyıcısı olan ərizəçinin qeyri-kafi müalicəsi ləyaqəti alçaldan davranış kimi qiymətləndirilmişdir. Məhkəmə müəyyən etmişdir ki, bu davranış ərizəçini kifayət qədər psixi iztirabalara məruz qoymuşdur. Ərizəçi ictimai maraqlar baxımından kifayət qədər əsaslandırılmadan iş yerinin qarşısında ictimai avtodayanacaqda qandallanmış, daha sonra təhqiqat zamanı o evinə və iş yerinə qandallanmış formada gətirilmişdir. Məhkəmə müəyyən etmişdir ki, məhkəmə iclası açıq formada keçirilən zaman, təhlükəsizlik və digər ictimai maraqlarla bağlı ciddi tələblər əsaslandırılmadan şəxsin məhkəmə zalında qəfəsdə və ya qandallı saxlanılması ləyaqəti alçaldan rəftar kimi qiymətləndirilmişdir (10).

04 dekabr 1995-ci il tarixli Ribich Avstriyaya qarşı işində zərərçəkmiş şikayət etdi ki, Federal Polisin Təhlükəsizlik Bölməsinin nəzarətində olarkən ona qarşı pis rəftar edilib, nəticədə bədən xəsarətləri, xüsusən də sağ əlində və qolunda qançırılar əmələ gəlib. Cənab Ribich rəftarın qeyri-insani və alçaldıcı olduğunu iddia edirdi və bildirdi ki, aldığı zərbələr, eyni zamanda həbsdə olan həyat yoldaşı ilə birlikdə məruz qaldığı təhqir və təhdidlər ağır fiziki və mənəvi iztirablara səbəb olub. Bundan başqa, bir sıra şahidlər ərizəçinin fiziki xəsarət və ciddi psixoloji travma aldığını təsdiqləyiblər.

Məhkəmə bu işdə vurğulamışdır ki, azadlıqdan məhrum edilmiş şəxsə münasibətdə onun hansısa davranışına görə ciddi şəkildə zəruri olmayan hər hansı fiziki güc tətbiq edilməsi onun insan ləyaqətini alçaldır və Konvensiyanın 3-cü maddəsinin pozulmasıdır. Məhkəmə həmçinin qeyd edib ki, cinayət işlərində araşdırmanın mürəkkəbliyi və cinayətlə mübarizənin danılmaz çətinlikləri şəxsin fiziki toxunulmazlığının qorunmasına məhdudiyətlərə səbəb olmamalıdır. Məhkəmə zərərçəkmişlə bu cür rəftarı kobud, qeyri-insani və ləyaqəti alçaldan kimi qiymətləndirib (11).

Ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza hər bir halda Konvensiyanın 3-cü maddəsinin ciddi pozuntusu kimi qiymətləndirilir. Cəmiyyətdə mənəvi narahatlıq doğuran, lakin 3-cü maddənin mənasında ləyaqəti alçaldan əməl hesab olunan şiddət səviyyəsinə çatmayan müxtəlif rəftar formaları da vardır. Buna misal olaraq, məhbusların fiziki hərəkətlər edərək özlərini alçaldılmış hiss etdikləri İrlandiya Birləşmiş Krallıqqa qarşı işini göstərmək olar. Nəticədə, həm Komissiya, həm də Məhkəmə hesab etdi ki, əməlin ağırlıq dərəcəsi 3-cü maddənin pozulmasını təmin edəcək qədər ciddi deyildir.

Məhkəmə məktəblərdə çubuqla cəzaların tətbiqi ilə bağlı işlərə dəfələrlə baxıb və bununla bağlı önəmli sayıla biləcək təcrübə formalaşdırıb. Beləliklə, Kempbell və Kozans Böyük Britaniyaya qarşı 25 fevral 1993-cü il tarixli işdə Məhkəmə 3-cü maddənin pozuntusunu müəyyən etməmişdir, qeyd etmişdir ki, pozulma təhlükəsinin mövcudluğu pozuntu təşkil etmir. 25 mart 1993-cü il tarixli Kostello-Roberts Birləşmiş Krallığa qarşı işində Məhkəmə gimnaziya məktəbində üç dəfə dəyənək vurma cəzasını 3-cü maddənin minimum həddindən artıq hesab etmədi (Kharris, Boyd, Uorbrik, 2018: 318).

Tyrer Birləşmiş Krallıqqa qarşı işində polis məmurları tərəfindən tətbiq edilən və həyata keçirilən məhkəmə cəzası həm Komissiya, həm də Məhkəmə tərəfindən ləyaqəti alçaldan cəza kimi təsvir

edilmişdir. Məhkəmə vurğulamışdır ki, Konvensiya canlı sənəddir və bugünkü şəraitə uyğun formada şərh edilməlidir.

Beləliklə, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin Konvensiyanın konkret müddəsinin nə demək olduğuna dair izahında dəyişikliklərin baş verdiyi açıq-aydın şəkildə görünür.

Keçmişdə Məhkəmə dəfələrlə qeyd edib ki, Konvensiyaya üzv olan dövlətlər xarici vətəndaşların öz ölkələrinə daxil olmasına, orada yaşamalarına və ölkədən çıxarılmasına nəzarət etmək hüququna malikdirlər. Üstəlik, qeyd etmək lazımdır ki, nə Konvensiya, nə də onun Protokolları siyasi sığıncaq hüququnu təsbit etmir.

Bununla belə, Məhkəmənin təcrübəsindən aydındır ki, Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlət tərəfindən ölkədən çıxarılma 3-cü maddənin pozulmasına səbəb ola bilər və buna görə də həmin dövlətin məsuliyyəti ilə nəticələnməyə bilər ki, bu halda həmin şəxsin 3-cü maddəyə zidd olan rəftara məruz qalmanın real riski onun qovulduğu dövlətdə xaric edilməsi ilə üzləşib-üzləşməyəcəyinə dair sual yaradır (12).

Beləliklə, Soering Böyük Britaniyaya qarşı 07 iyul 1989-cu il tarixli işdə iddiaçı İngiltərədən Amerika Birləşmiş Ştatlarına göndərilməkdən yayınmağa çalışırdı, belə ki, o, burada onun 3-cü maddəsində göstərilən standartlara uyğun gəlməyən rəftara məruz qalacağını düşünürdü. İddiaçı ABŞ-da ölüm cəzası ilə nəticələnməyə biləcək cinayətdə ittiham oluna bilərdi. Britaniya hökumətinin mövqeyi isə ondan ibarət idi ki, o, başqa dövlətin davranışına görə məsuliyyət daşıya bilməz.

Bu iş üzrə qərarında Məhkəmə qeyd edib ki, “Adi hallarda, ərizəçinin Konvensiyanın icrasını iddia etdiyi hallarda, Konvensiyanın potensial pozulmalarının mümkün olub-olmamasına müəyyən etməklə bağlı qərar vermək Konvensiyada adları çəkilən orqanlarının vəzifəsi deyildir lakin onun ekstradisiyasını tələb edən ölkədə onun üçün gözlənilən nəticələrə görə, bu maddədə nəzərdə tutulmuş təminatların səmərəliliyini təmin etmək öhdəliyi və ekstradisiya haqqında qərar Konvensiyanın 3-cü maddəsinin pozuntusu hesab olunur. Məhkəmə belə nəticəyə gəldi ki, sözügedən şəxsin “ölüm sırası sindromu” ilə qarşılaşma ehtimalı 3-cü maddənin pozuntusunu təşkil edəcək qədər böyükdür.

Soering işində dövlətin üzərinə şərti vəzifə düşür: o, başqa bir dövlətdə zərərin baş vermə ehtimalını qiymətləndirməlidir, halbuki o, adətən faktiki zərərdən qorunmaq öhdəliyi daşıyır. 3-cü maddəyə əsasən, zərər yalnız ehtimal ola bilər, lakin belə bir ehtimal varsa, ölkədən çıxarılmamaq kimi ciddi vəzifə yaranır.

Chahal Böyük Britaniyaya qarşı işində (15 noyabr 1996-cı il) Məhkəmə ərizəçinin milli təhlükəsizliyə iddia edilən təhdid əsasında Hindistana ekstradisiyası məsələsinə baxdı. Məhkəmə vurğulamışdır ki, fərdin ölkədən çıxarıldığı təqdirdə pis rəftara məruz qalacağına inanmaq üçün tutarlı səbəblər olduqda, dövlətin milli maraqları fərdin maraqlarından üstün tutula bilər. 3-cü maddədə göstərilən pis rəftara qadağa qovulma halında da eyni dərəcədə mütləqdir.

Məhkəmənin yurisprudensiyasının güclü tərəfi həmçinin onun 3-cü maddənin maddi pozuntusunu aşkar etmədən 3-cü maddə ilə birlikdə 13-cü maddənin pozuntusunu müəyyən etmək qabiliyyətidir. Mvanye Belçikaya qarşı işində (№10486/10, 20 dekabr 2011) Məhkəmə 3,7-ci maddə ilə birlikdə 13-cü maddənin pozulduğunu müəyyən etdi. Lakin ərizəçinin Kameruna aparılacağı təqdirdə 3-cü maddənin pozulacağı ilə bağlı şikayətini rədd etdi. Bu cür şikayətlərin daxili prosedurlara və gələcək işlərə təsiri və bu prosedurların diqqətlə nəzərdən keçirilməsinin təmin edilməsinin vacibliyi nəzərə alınaraq 13-cü maddənin bu şəkildə tətbiqi müsbət qarşılanıb. Əgər əcnəbinin ölkədən çıxarılması ona qarşı Konvensiyanın 3-cü maddəsində nəzərdə tutulan qeyri-insani rəftara gətirib çıxaraçaqsa bu hal çıxaran dövlətin Konvensiya üzrə götürdüyü öhdəliyin pozulması olacaq (13).

Bu hallar dövlətin onun başqa bir qurumunun davranışının Konvensiyada müəyyən edilmiş standartların pozulmasına bərabər olması ehtimalı əsasında hərəkət etmək üçün müsbət öhdəliyi ilə əlaqələndirilir. Beləliklə, üçüncü tərəfin davranışı məsul dövlət qarşısında öhdəliklər yaradır. Bu öhdəlik Konvensiyanın mətninin dar təfsiri ilə tam həyata keçirilə bilər və dövlətlərin üzərlərinə götürdükleri öhdəliklərindən kənara çıxması halı kimi qəbul edilə bilər.

Nəticə

Aydındır ki, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin böyük uğuru, Konvensiyaya diqqətlə baxıldıqda görüldüyü kimi hüquqları əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirməsi və iştirakçıların üzərinə gözləmədikləri öhdəliklərin qoymasıdır.

Ədəbiyyat

1. Burkov, A.L. (2017). Protsedura podachi zhaloby v Yevropeyskiy sud po pravam cheloveka: programma kursa. L.M.Churkina. Moskva: RUDN, 84 s. (Sovmestnaya magisterskaya programma po pravam cheloveka). Bibliogr, s.68-84. ISBN 978-5-209-08143-2.
2. Golovistikova, A.N., Grudtsyna, L.YU. (2019). Prava cheloveka: evolyutsiya razvitiya. Istoricheskiye predposylki zarozhdeniya kontseptsii prav cheloveka. Advokat. №6, s.87-88.
3. Gorbachova, V.M. (2017). Problema zashchity prav i svobod cheloveka. Innovatsionnaya nauka. T. 4. № 4, s.185-187.
4. Dekhkanova, K.A. (2017). O pravovoy prirode sistemy okhrany i zashchity prav i svobod cheloveka i grazhdanina. Theoretical & Applied Science. 2017. № 11 (55), s.171-174.
5. Kobzeva, Ye.I. (2017). K voprosu ob obespechenii prav i svobod cheloveka i grazhdanina. Natsional'naya Assotsiatsiya Uchenykh. 2017. № 6 (33), s.68-70.
6. Markelova, YU.V. (2017). Institut prav i svobod cheloveka i grazhdanina. Science Time. № 1 (37), s.271-276.
7. Nazar'yeva, A.YU. (2017). Sudebnaya zashchita prav i svobod cheloveka kak mekhanizm pravoprimereniya. Tsentral'nyy nauchnyy vestnik. T. 2. № 23s (40s), s.39-40.
8. Peshkoska, E. (2017). Svoboda i prava cheloveka. Aktual'nyye problemy gosudarstva i prava. T. 1. № 3-4, s.26-31.
9. [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]})
10. <https://caselaw.ihrrda.org/en/entity/m5fzlo3rxw?page=3>
11. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22002-7298%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22002-7298%22]})
12. Kharris, D., Boyd, M.O., Uorbrik, K. (2018). Pravo Yevropeyskoy konventsii po pravam cheloveka. Moskva: Oksford Press, 319 s.
13. <http://www.echr.ru/documents/doc/70089500/70089500.htm>

Göndərilib: 21.03.2024

Qəbul edilib: 05.05.2024